

Submit Date: 10 March 2025

Revise Date: 09 May 2025

Accept Date: 14 May 2025

Publish Date: 16 July 2025

The Encyclopedia of Comparative Jurisprudence and Law

Comparative Study of Marriage via Mobile Phone and Cyberspace in the Jurisprudence of the Two Islamic Sects

Essa Sarkouri¹, Saeed Sharafuddin Tabatabai^{*1}, Zeinab Sancholi¹

1. Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Zah.C, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

* Corresponding Author's Email: s.tabatabaei43@iau.ir

ABSTRACT

This study examines and compares various jurisprudential views, their similarities and differences, as well as the associated jurisprudential and legal challenges concerning online marriage. The primary objective of this research is to provide a comparative analysis and propose solutions to align jurisprudential principles with modern developments in the context of online marriage. With the rapid growth of information and communication technologies, various aspects of human life have undergone significant changes, and jurisprudential and legal matters have likewise been affected by these transformations. One of the key areas influenced by such developments is the issue of marriage, which holds fundamental significance in Islamic jurisprudence. This research conducts a comparative analysis of marriage conducted through mobile phones and cyberspace in both Sunni and Shia jurisprudence and explores the emerging challenges related to the validity and legitimacy of online marriage. In Sunni jurisprudence, diverse opinions exist regarding the permissibility and conditions of marriage via mobile phones and cyberspace, which are explored within the Hanafi, Maliki, Shafi'i, and Hanbali schools of thought. Shia jurisprudence, also considering contemporary developments and modern needs, has analyzed and interpreted online marriage and presented a variety of viewpoints.

Keywords: *Marriage, Mobile Phone, Cyberspace, Sunni and Shia Jurisprudence.*

How to cite: Sarkouri, E., Sharafuddin Tabatabai, S., & Sancholi, Z. (2025). Comparative Study of Marriage via Mobile Phone and Cyberspace in the Jurisprudence of the Two Islamic Sects. *The Encyclopedia of Comparative Jurisprudence and Law*, 3(2), 1-12.

تاریخ ارسال: ۲۰ اسفند ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۹ اردیبهشت ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۲۴ اردیبهشت ۱۴۰۴

تاریخ چاپ: ۲۵ تیر ۱۴۰۴

دانشنامه فقه و حقوق تطبیقه

بررسی تطبیقی نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی در فقه فریقین

عیسی سرکوری^۱، سعید شرف الدین طباطبایی^{۱*}، زینب سنجولی^۱

۱. گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

* پست الکترونیک نویسنده مسئول: s.tabatabaei43@iaau.ir

چکیده

این تحقیق به بررسی و مقایسه دیدگاه‌های فقهی مختلف، تفاوت‌ها و شباهت‌ها میان آن‌ها و چالش‌های فقهی و حقوقی مرتبط با نکاح آنلاین می‌پردازد. هدف اصلی این تحقیق، تحلیل تطبیقی و ارائه راهکارهایی برای انطباق اصول فقهی با تحولات مدرن در زمینه نکاح آنلاین است. با رشد سریع فناوری اطلاعات و ارتباطات، ابعاد مختلف زندگی بشر دستخوش تغییرات عمده‌ای شده و مسائل فقهی و حقوقی نیز تحت تأثیر این تحولات قرار گرفته‌اند. یکی از زمینه‌های مهمی که به‌ویژه تحت تأثیر قرار گرفته، مسأله نکاح یا ازدواج است که به‌عنوان یکی از ارکان اصلی در فقه اسلامی اهمیت دارد. این تحقیق به بررسی تطبیقی نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی در فقه اهل سنت و شیعه می‌پردازد و به تحلیل چالش‌های جدید مرتبط با صحت و اعتبار نکاح آنلاین می‌پردازد. در فقه اهل سنت، نظرات مختلفی درباره مشروعیت و شرایط نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی وجود دارد که در مذاهب حنفی، مالکی، شافعی و حنبلی بررسی شده است. فقه شیعه نیز با توجه به تحولات جدید و نیازهای معاصر، به تحلیل و بررسی نکاح آنلاین پرداخته و نظرات متنوعی را ارائه داده است.

کلیدواژگان: نکاح، تلفن همراه، فضای مجازی، فقه فریقین

نحوه استناددهی: سرکوری، عیسی، شرف الدین طباطبایی، سعید، و سنجولی، زینب. (۱۴۰۴). بررسی تطبیقی نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی در فقه فریقین. دانشنامه فقه و حقوق تطبیقی، ۳(۲)، ۱-۱۲.

مقدمه

در دنیای امروزی، پیشرفت‌های سریع در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات تأثیرات قابل توجهی بر ابعاد مختلف زندگی انسان‌ها داشته است. یکی از حوزه‌های تحت تأثیر این تحولات، مسائل فقهی و حقوقی است. نکاح، به عنوان یکی از اصول بنیادی در فقه اسلامی، در پیوند با تکنولوژی‌های نوین نظیر تلفن همراه و فضای مجازی، دگرگونی‌های زیادی را تجربه کرده است (Mirzaei, 2020). نکاح در فقه اسلامی به معنای پیوند قانونی و شرعی میان زن و مرد برای تشکیل خانواده و ادامه نسل، یکی از ارکان اساسی جامعه اسلامی است (Beiranvand & Ramian, 2023). این عقد دارای اصول و شرایط خاصی است که در متون فقهی اسلامی به تفصیل مورد بحث قرار گرفته است (Hassani, 2020). اهمیت نکاح در فقه اسلامی به اندازه‌ای است که احکام و شرایط آن به طور گسترده در کتب فقهی توضیح داده شده و بر اساس این احکام، عقد نکاح به عنوان یک قرارداد اجتماعی و دینی به شمار می‌آید که بر اساس رضایت و اصول اخلاقی برقرار می‌شود (Rabiei-Mohammadi et al., 2021). با پیشرفت تکنولوژی و ظهور ابزارهای جدید ارتباطی، روش‌های سنتی انجام بسیاری از امور تغییر کرده است. یکی از این تغییرات، ظهور نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی است. این پدیده، که به دلیل گسترش استفاده از اینترنت و ابزارهای دیجیتال به وجود آمده، به طور قابل توجهی روش‌های سنتی عقد و ازدواج را تحت تأثیر قرار داده است. نکاح آنلاین، به معنای انجام مراحل عقد و ازدواج از طریق پلتفرم‌های دیجیتال، نه تنها روش‌های سنتی را تغییر داده بلکه سوالات جدیدی در مورد صحت و اعتبار این نوع عقد مطرح کرده است. این موضوع به ویژه در شرایطی که محدودیت‌های جغرافیایی وجود دارد، نیازمند بررسی دقیق و فقهی است. اهمیت تحقیق در این حوزه به دلیل آن است که نکاح از طریق فضای مجازی و تلفن همراه، علی‌رغم نوآوری‌هایش، هنوز به طور کامل

در متون فقهی و حقوقی مورد بررسی قرار نگرفته است. این موضوع به ویژه در کشورهای اسلامی که به اصول فقهی سنتی پایبند هستند، چالش‌های جدیدی ایجاد کرده است (Amini & Hadithi, 2020). بررسی این چالش‌ها و تحلیل تطبیقی بین فقه اهل سنت و شیعه می‌تواند به فهم بهتری از انطباق این نوع نکاح با اصول اسلامی و حقوقی کمک کند. همچنین، این تحقیق می‌تواند راهکارهایی برای حل مشکلات فقهی و قانونی مرتبط با نکاح آنلاین ارائه دهد. هدف اصلی این تحقیق، بررسی تطبیقی نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی در فقه اهل سنت و شیعه است. این تحقیق به دنبال تحلیل نظرات و دیدگاه‌های مختلف فقهی برای تطابق و انطباق این نوع نکاح با اصول فقهی و حقوقی موجود است و به پرسش‌های کلیدی پاسخ خواهد داد. نوآوری پژوهش حاضر در بررسی تطبیقی نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی در فقه فریقین، در چندین جنبه مهم تجلی می‌یابد. اولاً، این تحقیق به تحلیل و مقایسه دقیق و جامع دیدگاه‌های مختلف فقهی اهل سنت و شیعه در زمینه نکاح آنلاین می‌پردازد، که در متون فقهی موجود به طور گسترده‌ای مورد توجه قرار نگرفته است. ثانیاً، با توجه به سرعت تحولات فناوری و تأثیر آن بر مسائل فقهی، مقاله به بررسی چالش‌های جدید و پیچیده‌ای که در زمینه صحت و اعتبار نکاح آنلاین مطرح می‌شود، می‌پردازد و به تحلیل تطبیقی نظرات مختلف فقهی در این زمینه می‌پردازد. این امر به ویژه در کشوری با زمینه‌های فقهی سنتی اهمیت دارد، زیرا می‌تواند به انطباق اصول فقهی با تغییرات مدرن کمک کند. ثالثاً، این پژوهش به دنبال ارائه راهکارهایی برای حل مشکلات فقهی و حقوقی مرتبط با نکاح آنلاین است که می‌تواند به طور مؤثری به رفع ابهامات و مشکلات موجود در این زمینه کمک کند. سوال تحقیق حاضر به طور خاص به بررسی تطبیقی نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی در فقه اهل سنت و شیعه تمرکز دارد، که به دلیل تحولات سریع در فناوری اطلاعات و ارتباطات و تأثیر

خانواده و جامعه اسلامی دارد. در نهایت، نکاح به‌عنوان یکی از ارکان زندگی اسلامی، تأثیرات عمیقی در روابط خانوادگی و اجتماعی افراد دارد (Amini & Hadithi, 2020).

شرایط صحت نکاح

شرایط صحت نکاح در فقه اسلامی به‌منظور اطمینان از صحت و اعتبار عقد نکاح و جلوگیری از بروز مشکلات قانونی و اجتماعی تعیین شده است. این شرایط شامل رعایت اصول و قواعد خاصی است که برای تأسیس نکاح معتبر و قانونی ضروری هستند (Mousavi, 2023).

رضایت طرفین: رضایت طرفین یکی از شرایط اساسی برای صحت نکاح در فقه اسلامی است. این رضایت باید به‌طور کامل، آگاهانه و بدون هیچ‌گونه فشاری از طرف دیگران حاصل شود. بر اساس فقه اسلامی، هر دو طرف باید با آگاهی کامل از حقوق و مسئولیت‌های خود و بدون هرگونه اجبار، موافقت خود را برای انجام نکاح اعلام کنند. رضایت طرفین به‌عنوان یکی از اصول بنیادین در عقد نکاح، به‌ویژه در مورد زنان، اهمیت زیادی دارد. این اصل به‌ویژه در فقه اسلامی تأکید شده و برای حفظ حقوق فردی و جلوگیری از سوءاستفاده از قدرت و فشارهای اجتماعی در نظر گرفته شده است (Baboli & Izadkhah, 2017).

وجود ولی: وجود ولی در برخی موارد، به‌ویژه در مورد دختران باکره، یکی از شروط مهم برای صحت نکاح در فقه اسلامی است. ولی، به‌عنوان نماینده قانونی دختر، نقش مهمی در تأسیس نکاح ایفا می‌کند. ولی معمولاً پدر دختر یا جد پدری اوست، و در صورتی که او نباشد، ولی دیگری از نزدیکان دختر می‌تواند این نقش را بر عهده گیرد.

حضور شاهدان: حضور شاهدان یکی دیگر از شرایط ضروری برای صحت نکاح در فقه اسلامی است. برای اینکه نکاح به‌طور

آن بر مسائل فقهی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. خلاصه اصلی در این حوزه، عدم تحلیل جامع و تطبیقی از نحوه انطباق اصول فقهی با پدیده‌های نوین ارتباطی است. در حالی که فناوری‌های نوین مانند تلفن همراه و فضای مجازی به سرعت در حال تغییر و تحول هستند، متون فقهی سنتی به‌طور کامل به بررسی چالش‌های مرتبط با نکاح آنلاین نپرداخته‌اند و نظرات مختلف فقهی در این زمینه هنوز به‌طور شفاف و نظام‌مند تحلیل نشده‌اند. بنابراین، سوال تحقیق این است که چگونه می‌توان اصول فقهی را با تغییرات مدرن در زمینه نکاح آنلاین تطبیق داد و چه چالش‌ها و مسائل فقهی و حقوقی جدیدی در این زمینه وجود دارد که نیاز به بررسی و پاسخ‌گویی دارد؟ این سوال به‌طور خاص به بررسی خلاصه‌های موجود در تحلیل فقهی و حقوقی نکاح آنلاین می‌پردازد و هدف آن ارائه راهکارهایی برای رفع این خلاها و انطباق اصول فقهی با تحولات مدرن است.

تعریف کلی نکاح در فقه اسلامی

نکاح در فقه اسلامی به‌عنوان پیوند قانونی و شرعی میان زن و مرد برای تشکیل خانواده و ادامه نسل شناخته می‌شود (Norouzi et al., 2022). این عقد نه تنها از نظر دینی بلکه از منظر اجتماعی و حقوقی نیز اهمیت زیادی دارد (Rahai, 2023). نکاح در قرآن کریم و سنت پیامبر اسلام (ص) تأکید شده است؛ به‌ویژه در آیه ۲۱ سوره روم^۱ که نکاح را به‌عنوان نشانه‌ای از قدرت الهی و وسیله‌ای برای ایجاد آرامش و محبت میان زوجین معرفی می‌کند. پیامبر (ص) نیز نکاح را یکی از سنن مهم اسلام دانسته و به مسلمانان راهنمایی‌هایی در خصوص شرایط و ویژگی‌های آن ارائه داده‌اند. از نظر فقهی، نکاح علاوه بر جنبه‌های حقوقی، به‌عنوان یک پیمان دینی و معنوی نیز شناخته می‌شود. این عقد بر اساس اصول خاصی اجرا می‌شود و نقش اساسی در ایجاد و حفظ ساختار

۱ - وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

به دلیل شرایط خاص قادر به حضور فیزیکی نیستند، مزیت‌های زیادی دارد. این روش به آن‌ها امکان می‌دهد تا بدون نیاز به سفر یا حضور فیزیکی، مراحل نکاح را انجام دهند.

چالش‌های امنیتی و قانونی: یکی از ویژگی‌های مهم این نوع نکاح، چالش‌های امنیتی و قانونی آن است. امنیت داده‌ها، حفظ حریم خصوصی، و اعتبار مدارک و امضاهای الکترونیکی از جمله مسائلی است که باید به‌طور جدی مورد توجه قرار گیرد. همچنین، پذیرش قانونی و اعتبار این نوع نکاح در برخی از کشورها و جوامع ممکن است متفاوت باشد.

شرایط خاص نکاح از طریق فضای مجازی

برای اینکه نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی به طور معتبر و قانونی انجام شود، شرایط خاصی باید رعایت شود:

تأیید هویت و مدارک: تأیید هویت طرفین و بررسی مدارک مورد نیاز یکی دیگر از شرایط مهم در این نوع نکاح است. باید از روش‌های امن و معتبر برای تأیید هویت و بررسی مدارک استفاده شود تا از صحت و اعتبار نکاح اطمینان حاصل شود.

مطابقت با قوانین و مقررات: در برخی از کشورها و جوامع، قوانین و مقررات خاصی برای ثبت و تأسیس نکاح از طریق فضای مجازی وجود دارد. این قوانین باید به‌طور دقیق رعایت شوند تا از نظر قانونی نکاح معتبر و پذیرفته شده باشد. همچنین، برخی کشورها ممکن است نیاز به تأیید و ثبت نکاح از طریق مراجع رسمی و محاکم داشته باشند.

چگونگی برقراری و ثبت نکاح از طریق بستر آنلاین

فرآیند برقراری نکاح از طریق بستر آنلاین شامل مراحل متعددی است که باید به‌طور دقیق و با رعایت اصول قانونی و شرعی انجام شود:

انتخاب و استفاده از پلتفرم مناسب: انتخاب پلتفرم مناسب برای برقراری نکاح از طریق آنلاین یکی از اولین مراحل است. این پلتفرم‌ها می‌توانند شامل نرم‌افزارهای ویدئو کنفرانس،

قانونی و شرعی ثبت شود، باید در حضور شاهدان معتبر و معتمد صورت گیرد. این شاهدان باید به‌طور مستقیم در مراسم عقد حاضر باشند و شهادت دهند که نکاح به‌درستی و طبق قوانین شرعی انجام شده است (Ziaei & Sharifi, 2014).

نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی:

نکاح، به‌عنوان یکی از ارکان اساسی در فقه اسلامی و زندگی اجتماعی مسلمانان، به‌طور سنتی به‌صورت حضوری و با حضور فیزیکی طرفین و شاهدان انجام می‌شده است. اما با پیشرفت تکنولوژی و گسترش ابزارهای ارتباطی دیجیتال، مدل‌های جدیدی از نکاح، از جمله نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی، به‌وجود آمده است. این تغییرات نه‌تنها شیوه‌های برقراری و ثبت نکاح را تحت تأثیر قرار داده، بلکه نیازمند بررسی دقیق ویژگی‌ها و شرایط خاص خود است (Sadeghi, 2021). نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی، به‌عنوان یک شیوه نوین در برقراری عقد نکاح، ویژگی‌های خاصی دارد که آن را از نکاح سنتی متمایز می‌کند:

برقراری ارتباط دیجیتال: یکی از ویژگی‌های بارز این نوع نکاح، استفاده از ابزارهای دیجیتال مانند تلفن همراه، ویدئو کنفرانس، و پیام‌رسان‌ها برای برقراری ارتباط میان طرفین است. این ابزارها به طرفین این امکان را می‌دهند که به‌طور غیرحضوری و از راه دور با یکدیگر ارتباط برقرار کنند و مراحل عقد را انجام دهند (Piribonyadi, 2009).

ثبت و تأیید آنلاین: در این نوع نکاح، ثبت و تأیید قرارداد نکاح ممکن است به‌طور آنلاین و از طریق بسترهای دیجیتال انجام شود. این فرآیند شامل ارسال مدارک، تأیید هویت، و امضای الکترونیکی است که به‌منظور تسهیل و تسریع فرآیند نکاح استفاده می‌شود (Daryayi, 2023).

دسترسی و انعطاف‌پذیری: نکاح از طریق فضای مجازی به‌ویژه برای افرادی که در مکان‌های جغرافیایی مختلف زندگی می‌کنند یا

به عدم رعایت شرط حضور فیزیکی شاهدان و مشکلات تأیید هویت در تماس‌های تلفنی برمی‌گردد. مالکی‌ها و حنبلی‌ها معتقدند که نکاح بدون حضور شاهدان و در شرایطی که هویت طرفین به‌طور کامل تأیید نشده است، نمی‌تواند به درستی حقوق شرعی را تضمین کند و ممکن است مشکلاتی در زمینه قانونی و اجتماعی ایجاد کند (Mousavi, 2023).

مذهب شافعی: نظریات و قواعد مربوطه: فقه شافعی، که تحت تأسیس امام شافعی است، امکان نکاح از طریق تلفن همراه را با رعایت شرایط خاص مجاز می‌داند. شافعی‌ها بر رضایت صریح طرفین و رعایت شرایطی مانند مهر و شاهدان تأکید دارند و نکاح تلفنی را به‌عنوان مقدمه‌ای برای عقد معتبر می‌پذیرند. با این حال، نقدهایی از طرف مالکی‌ها و حنبلی‌ها به این رویکرد وجود دارد، که شامل عدم حضور شاهدان فیزیکی و مشکلات احتمالی در تأیید هویت و صحت عقد از طریق ارتباطات دیجیتال است. مالکی‌ها و حنبلی‌ها معتقدند که حضور شاهدان و محیط قانونی برای صحت عقد ضروری است و نمی‌توان به‌طور کامل این نیازها را از طریق تلفن همراه تأمین کرد (Hassani, 2023).

فقه شیعه: فقه شیعه یکی از دو شاخه اصلی فقه اسلامی است که به اصول و قواعد شرعی و عملی برای مسلمانان شیعه امامی پرداخته و بر مبنای قرآن و سیره اهل بیت (علیهم‌السلام) استوار است. فقه شیعه از زمان ظهور اسلام با حضور معصومین، به‌ویژه ائمه معصومین، شکل گرفته و به‌طور مداوم توسط فقیهان و علمای شیعه به‌روز شده است. یکی از ویژگی‌های بارز فقه شیعه، تمرکز بر مقاصد شریعت و توجه به شرایط زمان و مکان در استنباط احکام می‌باشد. این رویکرد باعث شده است که فقیهان شیعه به بررسی دقیق مسائل جدید مانند نکاح آنلاین پرداخته و بتوانند به نیازهای معاصر پاسخ دهند. همچنین، فقه شیعه در بررسی احکام نکاح اصولی را مانند وجود نیت و رضایت طرفین، امکان امکان برقراری ارتباط صحیح، و تأثیر شرایط اجتماعی و فرهنگی در

اپلیکیشن‌های پیام‌رسان، و وبسایت‌های اختصاصی برای برگزاری مراسم نکاح باشند. انتخاب پلتفرم مناسب به‌منظور اطمینان از کیفیت ارتباط و حفظ امنیت داده‌ها اهمیت زیادی دارد. **تأیید و ثبت نکاح:** پس از برگزاری مراسم، باید نکاح به‌طور رسمی و قانونی ثبت شود. این ثبت ممکن است از طریق ارسال مدارک به مراجع مربوطه، دریافت تأییدیه‌های رسمی، و ثبت الکترونیکی انجام شود. این فرآیند شامل ارسال نسخه‌های دیجیتال از مدارک شناسایی، عقدنامه، و سایر مستندات مورد نیاز است. **ثبت رسمی و دریافت سند نکاح:** پس از انجام فرآیند تأیید و ثبت آن‌لاین، سند نکاح رسمی باید صادر شود. این سند معمولاً به‌صورت الکترونیکی صادر می‌شود و می‌تواند شامل امضای الکترونیکی و تأییدیه‌های قانونی باشد (Rezaei Rad, 2021).

بررسی فقهی نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی

فقه اهل سنت: نکاح یکی از مهم‌ترین و بنیادی‌ترین نهادهای اجتماعی در اسلام است که به موجب آن، زناشویی و تشکیل خانواده مستحکم می‌شود. با پیشرفت فناوری و ظهور اینترنت، مفهوم نکاح نیز تحت تأثیر قرار گرفته و سؤالات جدیدی درباره مشروعیت و شرایط آن به وجود آمده است. در فقه اهل سنت، به ویژه در مذهب‌های چهارگانه (حنفی، مالکی، شافعی و حنبلی)، هر کدام نظریات و قواعد خاص خود را در این زمینه دارند که در ادامه به بررسی آن‌ها خواهیم پرداخت (Nasiri, 2020).

مذهب حنفی: نظریات و قواعد مربوطه: فقه حنفی، که بنیان‌گذار آن ابوحنیفه است،

به امکان نکاح از طریق تلفن همراه در شرایط خاص مجوز می‌دهد. در این مذهب، نکاح زمانی معتبر است که طرفین به وضوح رضایت خود را از طریق تماس تلفنی اعلام کنند و مهر نیز تعیین شود. با این حال، حنفی‌ها بر اهمیت شناخت و تأیید هویت طرفین تأکید دارند تا حقوق شرعی به درستی رعایت شود. انتقادات به این نظر از سوی مذاهب دیگر، مانند مالکی‌ها و حنبلی‌ها، بیشتر

مجازی انجام می‌شود، از نظر فقهی معتبر است؟ این پرسش مرزهای جدیدی را در تحلیل اصول نکاح به وجود می‌آورد. در این زمینه، ضروری است که فقهاء و نهادهای دینی، با توجه به تغییرات زمان و مکان، نظرات معاصر ارائه دهند تا جوانان و جامعه بتوانند از این بستر نوین استفاده کنند.

مسائل فقهی خاص: نکاح آنلاین مسائل فقهی جدیدی را مطرح کرده است، از جمله صحت عقد نکاح در بستر اینترنت. یکی از چالش‌ها، اعتبار شرعی و قانونی عقدی است که از طریق سیستم‌های آنلاین منعقد می‌شود. صحت این عقد به عواملی مانند نیت واقعی طرفین و تعیین مهریه آنلاین وابسته است (Zeyrek, 2016). نیت طرفین در فقه از اهمیت بالایی برخوردار است، زیرا بدون نیت واقعی، عقد صحیح نیست. در نکاح آنلاین، این موضوع پیچیده‌تر می‌شود، زیرا ممکن است طرفین هویت واقعی یکدیگر را ندانند یا نیت‌های مختلفی پشت عقد وجود داشته باشد. همچنین، اعتبار شهادت در نکاح آنلاین همچنان مورد بحث است. سولاتی مانند امکان اعتماد به شهادت‌های آنلاین و ضرورت حضور فیزیکی شاهدان یا استفاده از روش‌های جایگزین برای تأیید صحت عقد مطرح است (Ziaei & Sharifi, 2014). تحلیل این مسائل نیازمند بررسی دقیق فقهی است تا پاسخ‌های مناسبی برای الزامات جامعه مدرن ارائه شود.

پیامدها و تأثیرات

اجتماعی و فرهنگی: نکاح از طریق فضای مجازی به عنوان یک پدیده نوین، تأثیرات عمیقی بر جوامع دارد. این نوع ازدواج، ارتباطات را تسهیل کرده و امکان دسترسی به گزینه‌های متنوع برای انتخاب همسر را فراهم می‌کند، که به ویژه برای افراد در جوامع بسته فرصت بی‌نظیری ایجاد می‌کند. تنوع فرهنگی حاصل از این پدیده می‌تواند به آگاهی بیشتر و تقویت هم‌زیستی بین‌فرهنگی کمک کند. با این حال، دسترسی گسترده به گزینه‌های

جریان نکاح مد نظر قرار می‌دهد (Zolfagharezadeh & Moghadassi, 2022).

نظریات فقه شیعه: بررسی دیدگاه‌های فقیهان شیعه درباره نکاح آنلاین

فقه شیعه با تأکید بر قرآن و سیره اهل بیت (علیهم‌السلام)، نکاح آنلاین را با دیدگاه‌های متفاوت بررسی کرده است. برخی فقیهان شیعه با رعایت شروطی مانند نیت صحیح، رضایت طرفین، و وجود شاهدان معتبر، نکاح آنلاین را معتبر می‌دانند، در حالی که دیگران به دلیل فقدان ملاقات حضوری و مشکلات تأیید هویت با احتیاط برخورد می‌کنند. نقدها شامل نگرانی‌هایی درباره عدم حضور فیزیکی شاهدان و کیفیت شناخت زوجین است. برخی فقیهان بر انعطاف‌پذیری فقهی و انطباق با شرایط زمان تأکید دارند، در حالی که دیگران بر رعایت کامل شرایط سنتی اصرار می‌ورزند. تلاش برای پاسخ به نیازهای معاصر باید همراه با حفظ اصول شرعی و دینی باشد.

تحلیل تطبیقی

شباهت‌ها و تفاوت‌ها

تحلیل تطبیقی می‌تواند به درک عمیق‌تری از نکاح در فقه اهل سنت و شیعه بپردازد. هر دو مذهب، اصول مشابهی را در قواعد نکاح دارند، از جمله اهمیت رضایت طرفین، تعیین مهریه و لزوم اعلام عقد. با این حال، اختلافاتی در جزئیات وجود دارد. برای مثال، در فقه اهل سنت، برخی مذاهب بر وجود شاهدان تأکید بیشتری دارند و عقد نکاح از طریق ولی برای زنان در برخی موارد ضرورت دارد (Zamiri et al., 2014). در حالی که در فقه شیعه، نیازی به تعداد خاصی از شاهدان نیست و تنها یک شاهد کافی است در بستر آنلاین، با ظهور تکنولوژی و روش‌های جدید، چالش‌ها و مسائل جدیدی به وجود آمده است. در خصوص نکاح آنلاین، مفاهیمی چون فرایند انعقاد عقد، شفافیت نیت طرفین و اعتبار آن مورد پرسش قرار می‌گیرد. آیا نکاحی که به صورت

متعدد ممکن است توقعات بالا و فشارهای اجتماعی جدیدی ایجاد کرده و به تعارضات و نارضایتی‌ها در روابط زناشویی منجر شود. همچنین، ازدواج آنلاین ممکن است الگوهای سنتی خانواده را تحت تأثیر قرار داده و پذیرش آن برای خانواده‌ها چالش‌برانگیز باشد. علاوه بر این، تداخل فرهنگ‌ها در این نوع ازدواج می‌تواند به برداشت‌های متفاوتی از ارزش‌ها و هنجارهای ازدواج منجر شود (Norouzi et al., 2022).

حقوقی و قانونی: نکاح آنلاین به چالشی مهم برای نظام‌های حقوقی کشورهای مختلف تبدیل شده است. از یک سو، نهادهای قانونی باید با پذیرش روند رو به رشد این نوع ازدواج، قوانین جدید تدوین کرده و قوانین موجود را به‌روزرسانی کنند. بسیاری از کشورها همچنان از قواعد سنتی تبعیت کرده و نکاح آنلاین را به رسمیت نمی‌شناسند، که این امر مشکلاتی مانند عدم شناسایی حقوق زوجین، مسائل مرتبط با مهریه، حضانت فرزندان، و سایر تکالیف ناشی از ازدواج را ایجاد می‌کند (Zeyrek Baroughi, 2016). یکی از چالش‌های اساسی، نحوه تأسیس نکاح و تأکید بر حضور شاهدان است. در حالی که بسیاری از قوانین حضور فیزیکی شاهدان را ضروری می‌دانند، طبیعت غیرحضوری نکاح آنلاین با این شرط در تعارض است.

نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی تطبیقی نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی در فقه فریقین، می‌توان گفت که این نوع از نکاح به دلیل تغییرات سریع فناوری و گسترش ابزارهای ارتباطی دیجیتال، تحولات قابل توجهی را در زمینه اجرای اصول فقهی و حقوقی به همراه داشته است. این پژوهش نشان داد که در حالی که فقه اهل سنت و شیعه هر دو به اصل رضایت طرفین و رعایت اصول اساسی نکاح تأکید دارند، روش‌های تطبیق این اصول با شرایط مدرن نظیر نکاح آنلاین، تفاوت‌های قابل توجهی را در بین مذاهب

In the contemporary era, the rapid advancement of information and

مختلف به همراه دارد. از نظر فقه حنفی، نکاح از طریق تلفن همراه ممکن است مشروع باشد، اما رعایت احتیاط در تأیید هویت و شرایط قانونی ضروری است. در مقابل، فقه مالکی بر لزوم حضور فیزیکی شاهدان تأکید دارد و بنابراین نکاح غیرحضوری را با محدودیت‌هایی مواجه می‌سازد. فقه شافعی نیز اگرچه امکان نکاح از طریق تلفن و اینترنت را می‌پذیرد، اما بر رعایت دقیق شرایط شرعی و وجود شاهدان تأکید می‌کند. از سوی دیگر، فقه حنبلی نگاه محافظه‌کارانه‌تری به این موضوع دارد و بر لزوم حضور فیزیکی طرفین و شاهدان برای صحت عقد تأکید می‌کند. در فقه شیعه، نکاح آنلاین نیز تحت شرایط خاص و با رعایت اصول شرعی می‌تواند معتبر باشد. فقیهان شیعه بر اساس مقاصد شریعت و شرایط زمان و مکان، به بررسی دقیق نکاح آنلاین پرداخته و به تأمین اعتبار آن در قالب شرایط موجود و قوانین جاری تأکید می‌کنند. در نهایت، این تحقیق به وضوح نشان می‌دهد که تطبیق اصول فقهی با تغییرات مدرن نیازمند توجه و تحلیل دقیق است. نکاح از طریق تلفن همراه و فضای مجازی، با وجود مزایای فراوانی نظیر دسترسی و انعطاف‌پذیری، همچنان با چالش‌هایی نظیر مسائل امنیتی، تأیید هویت و پذیرش قانونی مواجه است. به همین دلیل، لازم است که در هر دو فقه اهل سنت و شیعه، در جهت برقراری اصول شرعی و قانونی و رفع ابهامات موجود، اقدامات و قوانین جدیدی اتخاذ گردد تا این روش‌های نوین در چارچوب‌های فقهی و حقوقی معتبر و قابل قبول قرار گیرند.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

EXTENDED ABSTRACT

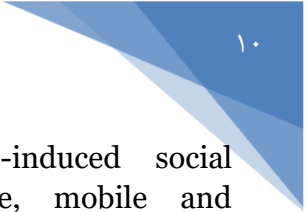

communication technologies has significantly transformed the foundational institutions of human society, particularly the institution of marriage within Islamic jurisprudence. The Islamic marriage contract, or *nikah*, holds a deeply entrenched position in both legal and spiritual domains and has traditionally been subject to rigid procedural norms. However, with the emergence of digital communication tools such as mobile phones, video conferencing, and messaging applications, the very notion of executing a valid marriage contract has been challenged. This study undertakes a comprehensive comparative analysis of how Sunni and Shia jurisprudence confront and interpret the legality and validity of online and remote marriage contracts conducted through mobile and cyberspace platforms. Within Sunni jurisprudence, the four major schools—Hanafi, Maliki, Shafi'i, and Hanbali—offer differing perspectives on the permissibility of digital marriage contracts, conditioned on various procedural and evidentiary prerequisites. Meanwhile, Shia jurisprudence, with its adaptive interpretative framework grounded in the Qur'an and the traditions of the Prophet's family, demonstrates a relatively more dynamic engagement with contemporary technological shifts, emphasizing intention (*niyyah*), mutual consent, and the evolving conditions of society (Beiranvand & Ramian, 2023; Hassani, 2020; Mirzaei, 2020; Rabiei-Mohammadi et al., 2021).

The study first establishes the theoretical foundations of *nikah* in Islamic jurisprudence, noting its religious, legal, and social functions. The Qur'an (Surah Al-Rum, 30:21) and Prophetic traditions affirm the sanctity and significance of marriage, framing it as a divine institution. From a legal perspective, *nikah* is contingent upon specific conditions such as mutual consent, presence of witnesses, the offer and acceptance (*ijab* and *qabul*), and often, the presence of a guardian (*wali*),

especially in the case of virgin women. The evolving nature of modern communication has introduced complexities regarding the fulfillment of these conditions in non-physical spaces. For instance, determining whether verbal consent via phone or typed acceptance via a digital interface meets the jurisprudential standards becomes a contested issue. Furthermore, verifying the identity of parties, the presence of reliable witnesses, and the determination of dowry (*mahr*) present technical and jurisprudential dilemmas. These problems are intensified in contexts where traditional jurisprudential texts have not addressed such innovations explicitly, thus requiring modern jurisprudential *ijtihad* (independent reasoning) (Amini & Hadithi, 2020; Norouzi et al., 2022; Rahai, 2023).

The methodological core of the study revolves around doctrinal analysis and comparative jurisprudence, dissecting the textual bases and interpretative stances of the Sunni and Shia traditions. Within the Hanafi school, conditional permissibility of phone-based marriage is recognized provided there is clarity of consent and a determined dowry, though concerns about identity verification remain prominent. The Maliki and Hanbali schools are more stringent, often insisting on physical presence and certified witnesses, thereby rejecting digital transactions that lack immediate verification. The Shafi'i school offers an intermediate stance, permitting phone-based *nikah* if critical conditions, especially consent and witness presence, are demonstrably satisfied. In contrast, Shia jurisprudence reflects a nuanced engagement that upholds the essential legal and moral intents of marriage—namely consent, dignity, and familial stability—while allowing for procedural flexibility in light of modern contexts. Several Shia scholars have proposed that with verified digital documentation, reliable identity confirmation, and the possibility of remote witnessing through

secure video conferencing platforms, the *nikah* can retain its legal validity (Baboli & Izadkhah, 2017; Mousavi, 2023; Piribonyadi, 2009; Sadeghi, 2021; Ziaei & Sharifi, 2014).

Technologically-mediated marriages introduce a range of procedural innovations, from digital document exchange and identity verification to online recording and authentication. These aspects, while seemingly administrative, have deep jurisprudential implications. For instance, the validation of electronic signatures, the jurisprudential acceptability of asynchronous consent (e.g., delay between offer and acceptance via email), and the preservation of *sharia*-compliant standards of modesty and conduct during video conferencing require detailed analysis. The Shia legal tradition's emphasis on contextual jurisprudence (*fiqh al-waqi*) facilitates greater adaptability in these areas. It allows for recognizing technological tools as legitimate means of fulfilling the traditional criteria of *nikah*. Sunni jurisprudence, while grounded in similar textual sources, demonstrates more rigidity in its proceduralism, with a clear preference for direct human presence and linear communication channels. The presence of divergent intra-school opinions, especially among contemporary jurists addressing cross-border marriages or wartime exigencies, further enriches the discourse. Thus, this study contributes to identifying the jurisprudential gaps and legal ambiguities in current practices and lays the groundwork for *ijtihadi* discourse that harmonizes tradition with innovation (Daryayi, 2023; Hassani, 2023; Nasiri, 2020; Rezaei Rad, 2021; Zolfagharezadeh & Moghadassi, 2022).

Beyond the jurisprudential examination, the study also contextualizes the socio-legal ramifications of digital marriages. The digitization of marriage procedures addresses several practical concerns such as geographic separation, physical disabilities, migration

constraints, or pandemic-induced social distancing. In this sense, mobile and cyberspace-based marriages promote accessibility, efficiency, and potentially lower costs. However, they also raise concerns about data security, privacy breaches, fake identities, and exploitative practices. Socially, these marriages may face resistance from conservative communities that value physical ceremonies and familial presence. Furthermore, the transnational nature of online marriages complicates matters of jurisdiction, applicable law, and enforcement of rights in cases of divorce, inheritance, or child custody. This study examines case scenarios illustrating both the facilitative potential and the institutional risks posed by online *nikah* in varied cultural and legal contexts. The authors emphasize that while the digital format introduces technical convenience, it must not dilute the ethical and spiritual essence of marriage as emphasized in both Sunni and Shia theology. Thus, the preservation of *maqasid al-sharia* (higher objectives of Islamic law) such as justice, dignity, and family stability should remain central (Zamiri et al., 2014; Zeyrek Baroughi, 2016; Ziaei & Sharifi, 2014).

The comparative analysis culminates in identifying both convergences and divergences in the doctrinal positions of Sunni and Shia jurisprudence. Both sects agree on the indispensable elements of mutual consent, clear intention, and the sanctity of the marriage contract. Differences emerge primarily in procedural interpretations—most notably on the necessity of witness presence, guardian authority, and the form of offer and acceptance. Sunni schools tend to favor the maintenance of traditional structures, thereby imposing limitations on non-physical arrangements. Shia jurisprudence, however, often accommodates innovative methods if they serve the foundational objectives of Islamic marriage. This divergence becomes

particularly salient in diaspora communities, mixed-religious jurisdictions, and during global crises. The study, therefore, argues for jurisprudential pluralism that recognizes multiple legitimate paths to *nikah*, provided that they maintain core Islamic ethical values. It also advocates for the development of standardized digital *nikah* protocols, endorsed by reputable religious authorities and validated through secure technological means. This harmonization could prevent misuse, ensure legal enforceability, and promote a faith-consistent approach to modern marital practices (Mousavi, 2023; Norouzi et al., 2022; Zeyrek Baroughi, 2016).

In conclusion, this study underscores the urgent need for Islamic jurisprudence to systematically address the rising phenomenon of online and mobile-mediated marriages. While technological progress offers promising avenues for simplifying marital procedures, the underlying theological, legal, and moral principles must not be compromised. Both Sunni and Shia jurisprudence provide rich interpretive resources that, if judiciously applied, can accommodate the evolving realities of the Muslim world. A structured and principled adaptation to digital *nikah* can ensure that Islamic legal systems remain both authentic and responsive. This endeavor demands collaboration among scholars, legal practitioners, technologists, and policymakers to draft guidelines that are jurisprudentially sound and technologically viable. The harmonization of tradition with innovation, as this study demonstrates, is not only feasible but necessary for preserving the sanctity and integrity of marriage in the digital age.

References

- Amini, A., & Hadithi, A. (2020). Examination of barriers to marriage in Iranian law and Imami jurisprudence.
- Baboli, F., & Izadkhah, A. (2017). Marriage and the eligibility conditions of parties in marriage. *3rd National Conference on New Research in Law and Social Sciences*, 12, 21-32.
- Beiranvand, R., & Ramian, S. (2023). Jurisprudential and legal study of the principles and regulations of Mahr al-Mithl in marriage contracts. *Qanun Yar*, 26, 157-171LA - Persian.
- Daryayi, M. A. (2023). Re-evaluating the three jurisprudential perspectives on the nature of the marriage contract and their impact on marital issues. *Fiqh and Family Law (Neda-ye Sadeq)*, 79, 109-137.
- Hassani, M. A. (2020). The necessity of guardian's permission in the marriage of a virgin girl. *Miras-e Farhikhtagan*, 16, 132-143.
- Hassani, S. (2023). Invalid and void conditions in marriage contracts in Iranian law and Shafi'i jurisprudence. *Journal of Law and Political Studies*, 2, 131-142.
- Mirzaei, S. (2020). Comparative study of the effects of marriage in Imami jurisprudence and Iranian law. *Qanun Yar*, 14, 91-109.
- Mousavi, S. A. (2023). Methods of proving defects that justify marriage annulment in the jurisprudence of Ahl al-Bayt and Hanafi jurisprudence. *Journal of Medical Jurisprudence Studies*, 9, 103-126.
- Nasiri, B. (2020). Comparative study of temporary marriage and Misyar marriage in Sunni jurisprudence. *Modarres Educational Group, Assessment and Knowledge*, 42, 141-150.
- Norouzi, A., Asi Maznib, A., & Sadeghian, A. (2022). Ethical and social impacts of temporary marriage in Sunni jurisprudence. *Ethical Research*, 1, 257-280.
- Piribonyadi, M. (2009). *Traditional marriage, modern marriage* (Vol. 14). Piribonyadi Publications.
- Rabiei-Mohammadi, Z., Momeni, A., & Zolfaghari, M. (2021). The nature of marriage: Worship or transaction from the perspective of Islamic sects. *JO - Studies on the Approximation of Islamic Sects (Forough-e Vahdat)*, 56, 52-66.
- Rahai, E. (2023). The influence of the principle of autonomy in marriage contracts from the perspective of jurisprudence, Iranian law, and international rules. *Journal of Modern Law and Studies*, 2, 1-10.
- Rezaei Rad, A. (2021). Jurisprudential and legal review of Iran's criminal policy in criminalizing the non-registration of marriage. *Islamic Jurisprudence and Legal Research*, 4, 137-162.
- Sadeghi, S. (2021). Sociological evaluation of temporary marriage and the feasibility of its replacement with permanent marriage in the modern world. *Historical, Social, and Political Research*, 49, 37-56.
- Zamiri, M. R., Kamali, A., & Paknit, R. (2014). Comparative study of temporary and Misyar marriage in Sunni jurisprudence. *Ministry of Science, Research, and Technology - Payam Noor University, Tehran Province - Faculty of Humanities*, 22, 141-150.

- Zeyrek Baroughi, A. (2016). Conditional dowry in marriage contracts. *Strategic Studies on Women*, 32, 125-142.
- Ziaei, M. A., & Sharifi, B. (2014). Witness requirement in marriage contracts from the perspective of Islamic jurisprudential sects. *Studies on the Approximation of Islamic Sects (Forough-e Vahdat)*, 37, 84-90.
- Zolfagharezadeh, A., & Moghadassi, Y. (2022). Comparative analysis of Misyar marriage and temporary marriage in Shi'a jurisprudence. *Arshian Fars Journal of Jurisprudence and Law*, 1, 86-98.